

Promišljanje o ishodištu ljepote

Mohammadali Barzanooni

Univerzitetski profesor i direktor Naučnoistraživačkog instituta "Ibn Sina" u Sarajevu

Sažetak

Motreći različita očitovanja i aspekte ljepote, rad nastoji ponuditi odgovor na pitanja u čemu je suština ljepote; da li je zbiljska ljepota samo ekstrovertna zbilja očitovana u vanjskim pojavama, ili je introvertna zbilja povezana s čovjekovom sviješću ili ljepota predstavlja i jedno i drugo; na koji način čovjek, motreći ljepotu u pojavnome svijetu i u svojoj nutrini, ostvaruje kontakt s Bogom i svijetom egzistencije? Šta je nužno da bi recipijent na pravi način primio poruku sadržanu u ljepoti? Samo duhovno osviještena osoba uspjet će izoštriti svoj unutarnji vid kojim će moći razlučiti zbiljsku od patvorene, materijalnu od neprolazne duhovne ljepote koja svoje ishodište ima u apsolutnoj ljepoti Boga.

Ključne riječi: ljepota, estetika, dvopolna zbilja, introvertni pol ljepote, ekstrovertni pol ljepote

Teze:

- Šta je ishodište ljepote?
- Da li čovjek u svom biću ima "uređaj za mjerenje ljepote"?
- Da li u čovjeku postoji sposobnost "traganja za ljepotom"?
- Da li percipiranje ljepote i osjećaj za lijepo istječe iz spoja duha i egzistencijalne zbilje prirodene čovjekovu biću?

- Da li je poriv za “dosezanjem ljepote” položen u čovjekovo biće kao božanski dar ili je stečen?
- Anatole France kaže: “Vjerujem da nikada nećemo tačno znati zbog čega neku stvar smatramo lijepom” (Durant, 1378: 217). Čudno je “da sva srca osluškuju zov ljepote ali da se mali broj njih zapita o suštinskom razlogu tog osluškivanja” (Ibid).

Zašto težimo ljepoti?

Doista, zbog čega ljudi tragaju za ljepotom? Nesumnjivo je da odgovor leži u činjenici da ljudi, tragajući za užitkom, teže ka ljepoti. Pitanje koje je veoma važno jeste: zbog čega tražimo ovakvu vrstu užitka? Zašto obraćamo pažnju na prirodnu ljepotu? Da li u estetskim stanjima i estetskim iskustvima egzistira nešto osobito što im priskrbljuje “ekskluzivitet” užitka? Da li ljepota osim užitka koji nam pruža sadrži i nešto drugo? Ovo su pitanja koja je u svojoj knjizi aktualizirala An Shepard (1377: 1–2).

Osim toga, da li je ljepota isključivo čovjekova osobenost ili i druga Božija stvorenja sudjeluju u njoj? Na koji način Charles Darwin kaže: “Ljepota je emocija koja nije svojstvena samo čovjeku nego ona postoji i u životinjama i egzistirala je i u precima ljudskoga roda (Tolstoj, 1364: 42). Isto stajalište dijeli i Will Durant, koji smatra da su mnoge životinje lijepe i da ljepotu osjećaju čak jasnije negoli čovjek (Durant, 1378: 219).

Posve je jasno da ovakvi stavovi nemaju potpuno ispravno znanstveno utemeljenje. Bez dvojbe je prihvatljivo da postoji uopćena percepcija nekog vida ljepote kod životinja, tj. osjećaj za prepoznavanjem lijepoga ne može se ograničiti samo na čovjeka. Neke boje ili zvukovi koji su privlačni za čovjeka jednako tako, ali s manjim intenzitetom, izazivaju osjećaj radosti i kod životinja. Čak mnoge životinje ovakav vid ljepote osjećaju na jedan poseban način koji čovjeku nije poznat. Ne može se negirati utjecaj koji recimo na ptice imaju boje ili zelenilo. Postupak koji je primjenjivao hazreti Musa sa Šuajbovim ovcama u vrijeme njihova parenja, a što je imalo za posljedicu rađanje velikog broja šarenih janjadi, pokazatelj je utjecaja boja. Utjecaju boja veliku pažnju poklanja i Kur’an, a. š., što zahtijeva posebnu elaboraciju. Ljepota ženke za mužjaka ili obratno, ispuštanje specifičnih životinjskih glasova kojima se želi dojmiti parnjak, predstavljaju jedan vid ljepote koji samo životinje mogu osjetiti. Ali, estetski doživljaj životinja ima

bezbroy razlika s percipiranjem estetike kod čovjeka¹ jer “izvjesno je da niti jedna krava, ovca, svinja, deva ili leopard ne uživaju u posmatranju prirodne ili umjetničke ljepote i da u susretu s ljepotom ne pokazuju nikakvu uzvratnu reakciju na psihičko-mentalnoj ravni, kao što je to slučaj u čovjekovu susretanju s ljepotom. Sve te životinje u susretu s najljepšim bokorima cvijeća osjećaju jedino to da cvijeće ne mogu jesti, okreću mu leđa i kreću u potragu za travom i lišćem, svojom ukusnom hranom. Od početka povijesti pa do dana današnjeg nije postojalo nijedno umjetničko djelo pred kojim bi zastala ijedna životinja. Samo čovjek, motreći neko umjetničko djelo, izražava uzvratnu reakciju u susretanju s njegovom ljepotom” (Ġa‘farī, 14).

Prof. Motahharī smatra da: “čovjek motri na ljepotu kao na nešto što prožima sve stvari u životu ...ljepota odjeće, ljepota doma, ljepota trpeze ...Čovjek voli da njegova fizionomija..., njegovo ime..., njegova odjeća..., njegov rukopis..., njegove avenije, njegov grad, da sve to daje lijep ugođaj njegovim očima; drugim riječima, želi da njegov život bude opasan aureolom ljepote. Ljepota se, kada je o životinji riječ, ne može tretirati na ovakav način. Ono što je za životinju bitno jesu “jasle”, ali da li su one lijepe ili ružne, to je sporedno. Životinja ne može pojmiti značenja “lijepoga samara”, “lijepoga prizora”, “lijepe nastambe” i sl. (Motahharī, Ensān dar Qor’ān: 19–20).

Nema nikakve sumnje da životinje imaju sposobnost percipiranja glasa, boje, mirisa i različitih stvari, kao što su hrana, druga živa stvorenja i sl. tome, ali možemo li smatrati da životinja, poput čovjeka, ima sposobnost percipiranja raznih vidova ljepote ili ružnoće? O ovome se ne može zauzeti kategoričan stav. Mnogi mislioci smatraju da je percipiranje ljepote osobina stvorenja koja su obdarena uzvišenijom racionalno-mentalnom snagom. Aristotelovo je stajalište da životinje ne posjeduju osjećaj užitka koji proistječe iz prepoznavanja harmonije ili ljepote i to stoga što su one lišene nužne racionalne sposobnosti (Hanfling, 1377: 64). Čovjek, međutim, korištenjem najplemenitije blagodati svoga postojanja, tj. pomoću svijesti i razuma može uživati u raznim vidovima ljepote. Da pojasnimo: životinje idu za svojim poželjnim objektom, ali ljepota ili ružnoća traženog ne ostavlja nikakva traga na njima. Konj ne uočava razliku da li je njegov samar lijep ili nije.

¹ O ovoj temi koja obiluje simbolikom i svojevrsnom ljepotom bit će govora nekom drugom prilikom.

Čovjek je taj koji traga za ljepotom i koji nastoji zbog sebe uljepšati samar svoga konja kako bi uživao u tome. Jasle služe životinji samo za utoljavanje osjećaja gladi, dok njihova ljepota nema nikakva utjecaja na glad ili sitost životinje. Čovjek, međutim, uljepšava svoju životinju, uljepšava sve ono čime se ona služi, njeno mjesto u koje joj polaže hranu i sl. Jedino čovjek aranžira svoju trpezu. Za čovjeka je veoma važno utoliti glad i žeđ, ali je također važno zadovoljiti osjećaj zanesenosti ljepotom. I zanimljivo je da u velikom broju slučajeva, ukoliko nije zadovoljen osjećaj za ljepotom, čovjek gubi apetit za hranom ili želju da ugasi žeđ osim u slučaju krajnje nužde.

Ljepota – urođena potreba

Jedna od urođenih čovjekovih potreba jeste težnja za ljepotom i ljubav prema ljepoti. U čovjeku postoji sklonost ka lijepom i ljepoti, kako u značenju ljubavi prema lijepome, tako i u značenju stvaralačke i umjetničke ljepote, na šta je veoma lijepo ukazao prof. Motahharī (1373: 80, 82). Esteticizam i sklonost ka ljepoti i lijepome prirođena je čovjeku i čovjekove emocije instinktivno se pokreću kada se nađe pred nečim lijepim. Osjećaj esteticizma u ovom obliku i mjeri svojstven je jedino čovjeku i kao takav ne postoji u životinjama. Za razliku od životinje, čovjek voli da je lijepo sve ono za šta je vezan, kao grad, kuća i sl. Naravno da mnogi faktori kao što su kultura, odgoj, okruženje, naslijeđe utječu na to da ljudi različito shvaćaju pojam ljepote, ali je posve realno da lijepe stvari privlače čovjeka. Postojanje lijepe književnosti i vizualnih umjetnosti kao što je kaligrafija, slikarstvo, kiparstvo, te poezija ili roman rezultat su očitovanja urođenog osjećaja za estetiku u čovjeku.

Will Durant preporučuje da: “Tajnu i simboliku ljepote treba tražiti u korijenu a ne u ogranku” (Durant, 1378: 219) i ovakvo njegovo stajalište je sasvim ispravno. Tajna i simbol ljepote skrivena je u čovjekovu biću i stopljena s glinom od koje je stvoren. Jedna od prijemčivosti čovjekova neprolaznoga duha jeste njegov osjećaj za umjetnost i umjetničko ili osjećaj za lijepo i ljepotu. Čovjek voli ljepotu jer je sama po sebi lijepa. Poriv za traženjem i dosezanjem potpune ljepote specifikum je čovjekove vrste i božanski dar Ademovu potomstvu. Bog je lijep i čovjeka kao jednu od svojih kreacija stvorio je lijepim i u njegovo biće usadio instinkt traganja za ljepotom. U principu, božanski nalog da se ljepoti posvećuje pažnja dolazi stoga što je ljepota utkana u duhovni aspekt

čovjekova bića. Kako tumači prof. Motahhari: “Čovjek je zaljubljenik u ljepotu i lijepo svojom urođenom prirodom” (Motahhari, 1371: 116).

U svim ljudskim civilizacijama s kraja na kraj svijeta čovjek se pored nastojanja za vječnim životom, koristio ljepotom prisutnom u prirodi kako bi tu stvaralačku ljepotu pod vidom umjetnosti prenio u sva materijalno-duhovna dostignuća. I tokom cijele povijesti ljudskoga roda zrcali se život koji teži ka ljepoti. I upravo napori u traganju za ljepotom pokazatelj su posebne sklonosti ljudske vrste ka ljepoti i lijepome zapretenoj u nutрини čovjeka koja istječe iz čovjekove urođene prirode. Na temelju ovoga, vrste lijepih umjetnosti produkt su čovjekovih napora u sferi stvaralačke ljepote koja je bila i jeste centar čovjekove urođene prirode. Ova sklonost ka ljepoti predstavlja jednu od suštinskih i prirođenih odlika čovjeka koja je dovela do pojave raznih vrsta umjetnosti.

Plotin smatra da “duša iskušavajući ljepotu uživa stoga što u nekoj stvari motri ‘srodstvo’ sa samom sobom jer joj upravo to ‘srodstvo’ omogućava svjesnost o njenu arhetipskom obličju i božanskoj suštini” (Birdzeli, 1376: 22). Stoga i Schopenhauer kaže: “jedino je ljepota ta koja ostavlja traga u nama” (Schopenhauer, 1375: 61). Ovaj Schopenhauerov stav, u cjelini uzevši, neprihvatljiv je i o njemu bi se dalo diskutirati. U čovjeku trag ostavljaju kako ljepota tako i ružnoća, dok se razlikuje kvalitet toga utjecaja. Utjecaj ljepote donosi duhovnu širinu i unutarnju radost i može se smatrati nekom vrstom pokretanja čovjeka k upotpunjavanju i napredovanju. Utjecaj ružnoće, međutim, donosi mentalnu skučenost i unutarnju odbojnost i predstavlja, čak, jedan vid nazadovanja u kretanju čovječanstva. Ispravno bi bilo kazati da ljepota ostavlja pozitivan trag u nama i ovaj pozitivet, zapravo, osjećaj je srodnosti i sukomiciranja duše s ljepotom. I to je razlog da ljepota ostavlja pozitivan trag u nama.

Felisin Shale smatra da se “ljepota može proučavati na metafizičkoj, psihičkoj, sociološkoj, povijesnoj, te fiziološkoj i egzaktnoj ravni, te da je jedno od najvažnijih metafizičkih načela o ljepoti iznio veliki grčki filozof Platon. Njegovo je stajalište da je osjetilni svijet, tj. svijet koji spoznajemo osjetilima, jedan izvanjski i metaforički svijet, dok je zbilja jedna i nepromjenjiva. Stvari su lijepe onda kada imaju udio u ‘ideji’ ljepote i kada se jedan njezin trak preslika na njih. Apsolutno i potpuno dobro jeste upravo ona savršena i čista ljepota” (Shale, 1347: 6). Platon smatra da je čovjekova spoznaja ljepote omeđena svjesnošću i percipiranjem očitovanja ljepote, jer se suštinska dobrota nalazi u svijetu ideja, odnosno uzvišenom svijetu. Sve ostale ljepote, kao očitovanja ove zbiljske

Ljepote, bivaju predmetom čovjekove estetske spoznaje. Umjetnik u trenucima zanosa postaje nesvjestan vlastite ličnosti, stapajući se s onom apsolutnom ljepotom i zbiljom egzistencije te u stanju takvoga nadahnuća stvara vrhunske estetske kreacije. I sve što je imanentna sjedinjenost umjetnikova stvaralačkog duha sa zbiljom egzistencije i apsolutnom ljepotom stvarnija, produbljenija, nepatvorenija, ujedinjenija, time će i produkt umjetnikova duha biti ljepši. Osim sklonosti ka ljepoti koja je prirodna čovjeku, u njemu, također, egzistiraju lijepe dobrote i vrline, kao što su: sloboda, pravednost, hrabrost, red, dominacija nad požudnom dušom, požrtvovanost, ljubav, saosjećanje, odbojnost prema laži a sklonost k istini i druge osobine imanentne njegovu biću koje su u nesuglasju i disharmoniji s kriterijima materijalnog života u kojem se sve stvari i ljudske vrijednosti procjenjuju mjerilima ostvarene koristi i dobiti.

Budući da je jedno od važnih mjerila egzistiranja ljepote emocija koju ljepota pobuđuje u čovjeku, za spoznajom suštine ljepote treba tragati kroz analizu uzbuđujućih ljudskih emocija, premda ovakvo motrenje ljepote ima više psihološki karakter nego li estetski.

Sveti Toma Akvinski smatra da je svaka stvar lijepa na svoj osobit način (Birdzeli, 1376: 27); ljepota je poželjna roba koja izaziva čovjekovu pažnju, ali uzvratne emocije koje ona uzrokuje nisu istovjetne kod svih ljudi. Štaviše, svi ljudi ne dijele jednako mišljenje kada je o utvrđivanju kriterija ljepote riječ. Uz to, percipiranje ljepote doživljavalo je promjene ovisno o vremenu i geografskoj pozicioniranosti. Promjena kriterija ljepote koja se uočavala u različitim povijesnim epohama vidljiva je i uočljiva i među današnjim nacijama. U procjeni osjećaja ljepote i estetike jedan poseban segment povezan je s narodima ili osobama.

Percipiranje i spoznavanje svih očitovanja ljepote, bilo da se radi o osjetilnoj ili duhovnoj ljepoti, nužno iziskuje čovjekovo spoznavanje unutarnjega savršenstva i ljepote. Drugim riječima kazano: "Sve dok je čovjek zaglibljen u mulj egoizma i sepstva [...] nikakav pjev lijepe ptice, niti noć ispunjena mjesečevom svjetlošću, ne mogu pobuditi beskrajne čovjekove emocije i uzdići ga u visine u kojima sjaj apsolutne ljepote miluje čovjekovo unutarnje oko [...]. Sve dok čovjek uzorke ljepote i ružnoće, vrijednosti i bescijenja, užitka i tuge plete nitima satkanim od strasti i krnjih saznanja baziranih na vlastitoj prirodi, kako može spoznati ljepotu Jedinoga i ljepotu egzistencije na zadovoljavajući način" (Ġa'farī, 26).

Principi i zakonitosti na kojima počiva svijet predstavljaju put za spoznavanje mudrosti Tvorca, a emocija traganja za savršenstvom koja je položena u čovjekovo biće također je sredstvo spoznaje savršenstva i uživanje u tome. Ljepota je i faktor širine i vedrine čovjekove nutrine kako bi kroz ljepotu osjetio privlačnost prema božanskom apsolutu, ili sjećajući se Boga, podsjetio se na Njegovu mudrost, apsolutno savršenstvo i ljepotu. Allame Mohammad Taki Dža'fari kaže: "Onako brzo kako se na krilima ljepote može napredovati ka Božanskoj ljepoti ne može se sa principima zakonitosti stići ka Kreatoru sveopće egzistencije. Utjecaj ljepote na život čovjeka ogleda se u tome da ona predstavlja prečicu kojom se može stići do ljepote Boga. Čovjekov duh (*rūh*) po svojoj biti traga za ljepotom i kvalitetom a ljepota koja se ne može opisati ni tomovima knjiga plete gnijezdo na čovjekovoj životnoj stazi kako bi čovjek, čuteći tu ljepotu, osjetio privlačnost ka Savršenom Gospodaru. Štaviše, moglo bi se utvrditi da je pitanje ljepote tajnovitije i prožeto većom simbolikom nego što je zakonitost svijeta egzistencije. Ljepota je najuzvišeniji kvalitativni primjerak i najšire poprište za predstavljanje kakvoće. Duh koji traga za kakvoćom osjeća snažno zadovoljstvo spoznavanjem ljepote u tolikoj mjeri da se ljepota može uzeti kao gotovo jedini poticaj u čovjekovu životu. Prvi i temeljni faktor koji čovjeka "primorava" na dosezanje ljepote jeste upravo ono percipiranje ljepote, prirodna priroda ili sposobnost i prijemčivost za osjećanje ljepote koje je položeno u čovjekovu biću. Drugim riječima kazano, dosezanje ljepote jeste kategorija imanentna čovjekovu biću i u konačnici je to stvar čovjekova duha" (Ġa'farī, 1372: 22).

Usmjeravanje pažnje ka zbiljskoj i suštinskoj ljepoti izazvat će drugu ljepotu koja će predstavljati znak i očitovanje one apsolutne ljepote. Međutim, promatranje samo i jedino prirodnih ljepota i slično tome uzrokuju u čovjeku nemar i zaborav, što u konačnici vodi ka otuđenosti od apsolutne ljepote. Ili kako je to lijepo objasnio allame Dža'fari: "Kada se u jednom srcu ne očituje ljepota Boga Uzvišenoga, onda na red dolazi obožavanje lijepih materijalnih idola koje je čovjek napravio svojom rukom. U društvu u kojem ideali uma, kao što je sloboda i sl. te životne vrijednosti kao što su istinoljubivost i iskrenost uklone svoje tragove s poprišta čovjekova duha, onda osjećaj uzvišene ljepote pobudi neka šara naslikana na čajnom tanjiriću (Ġa'farī, 32–33).

Dakle, pažnja usmjerena samo i jedino na osjetilnu ljepotu predstavlja zastor i prepreku za uživanjem u duhovnoj ljepoti. Stoga je

i imam Husejn, mir neka je na nj, sudionik najljepše, najprofinjenije i najupečatljivije epopeje u povijesti čovječanstva u svojoj arefatskoj dovi molio: “Moj Bože! Onog trena kada pažnju usmjerim na jedinstvene tragove Tvoje moći kako bih Te spoznao, put sjedinjenja s Tobom i motrenje Tebe postaje mi daleko. Daj mi da Ti služim služenjem koje će me brzo dovesti do sjedinjenja s Tobom i motrenja Tvoje ljepote. Kako da ja dokažem Tvoje postojanje Tvojim obilježjem čije egzistiranje ovisi o drugome? Da li se osim Tebe očituje ijedna druga egzistencija čije očitovanje i pojavljivanje nije kroz Tebe, e da bi ona mogla izazvati Tvoje pojavljivanje? (Qommī, 1389: 507–508). Ili kako reče pjesnik:

Čitav svijet Tvojom svjetlošću očituje se / kuda iz ovoga svijeta vidljivoga Ti ode.

Ovaj uzvišeni nebeski duh čovječanstva nadalje je ovako dozivao svoga Gospodara: “Moj Bože! Gledanje pojavnosti ovoga svijeta čini dalekim boravak u Tvome predvorju i doživljavanje Tvoje ljepote. Zato me uputi da svoj zadatak u ozračju Tvoje blagonaklonosti obavljam na način koji će me spojiti sa Tobom.”

U principu, nije svako sposoban da pronade put koji vodi ka visinama duhovne Božanske ljepote: *Anka-ptica nije lov svakome, zamku pripremi*. Spoznavanje savršene i apsolutne ljepote nužno iziskuje spoznaju punine i ljepote svoga vlastitoga bića, što predstavlja jedan gotovo nedostižni oblik nadopunjavanja: *Ko spozna sebe, spoznao je svoga gospodara Boga*.

I uistinu, šta je ljepota prirode u usporedbi s ljepotom lijepoga Kreatora prirode? Prizori neba i Zemlje i bezbrojni ukrasi i Božije blagodati – šta su u usporedbi s duhovnom ljepotom Boga slavljenoga i njegova veličanstvenog predvorja? U čemu je tajna? Pa to je posve jasno.

Navika gledanja osjetilne materijalne ljepote i kratkotrajno i prolazno uživanje u njoj izaziva u čovjeku zaborav spram duhovne ljepote i neprolaznoga užitka njome. Čovjekov užitak koji se svodi samo na gledanje, slušanje, govorenje, ovosvjetovno čulno iskustvo uskraćuje mu uživanje u istinskoj ljepoti egzistencije i duhovni užitak. Takav čovjek ima oko sviknuto samo na izvanjske pojavnosti i ne zna ništa o suštini ljepote. On je poput onoga ko je na oči stavio tamne naočare i sve stvari vidi tamnima i umišlja kako svuda vlada apsolutna tišina. Da bi se vidjelo (ne)vidljivo, treba otvoriti oko srca, treba se naučiti drugačijem “gledanju”, drugačijem “slušanju”, ili kako reče pjesnik:

Okolo srca otvori da dušu gledaš / ono što ne-vidljivo je to da vidiš.

Stvaralac ljepote treba i sam posjedovati unutarnju ljepotu kako bi mogao iznjedrili ljepotu. Lijepo stvaralaštvo, kao poezija, umjetnost, inovacija..., sve to iziskuje stvaraoca koji je i sam lijep, jer sve dok stvaralac nije lijep, on ne može sačiniti nešto lijepo. Sve dok čovjekov duh ne bude lijep i dok ljepota čovjekova duha ne poprimi uzvišenu formu, on ne može sročiti lijepu pjesmu, niti može naslikati lijepu sliku ili kreirati bilo koje drugo umjetničko djelo (Motahharī, 1367; Takāmōl: 150–151).

Kako smatraju Pitagorejci, muzika je jedan bitan akustični vid ljepote; oponašajući u smislu da se njome oponaša božanska nebeska melodija koja miluje čovjekov harmonični duh (Dānešvar, 1375: 184). Susanne Langer također vjeruje da muzika nije tek puko izražavanje onoga što je u nutrini ili pokretanje emocija, već da muzika “morfologiji” čovjekovih osjećanja poklanja simboličku formu i da stoga objašnjava emotivni život čovjeka (Birdzeli, 1376: 60).

U čovjekovu biću egzistiraju zbilje koje se aktiviraju snaženjem promišljanja, korisnih iskustava i istinitošću u doseganju ljepote i uzvišenih intelektualnih ideala. Drugim riječima kazano, ljepote prostranog svijeta egzistencije dvojake su: osjetilne i duhovne, imajući u vidu i da čovjek može kreirati ljepotu. Osim osjetilnih, pojavnih oblika ljepote u različitim formama umjetnosti i književnosti koje su tijesno povezane s duhovnom ljepotom, postoje i drugi vidovi ljepote koji su plod čovjekovih intelektualnih napora. Oni se svrstavaju u kategoriju duhovnih ljepota koje zadovoljavaju čovjekovu uzvišenu emociju traganja za ljepotom. O tome Mevlana u stihu kaže:

Ako je misao tvoja kao ruža, ružičnjak si, / a ako trn je, triješće za hamam si.

U umjetničkom kreiranju ljepote predstavlja se neki događaj u umjetničkoj, stvaralačkoj i iracionalnoj formi. Lijepo stvari velikom energijom skrivenom u njima privlače naš pogled i podređuju naše misli sebi. Tako je o fotografiji kazano da fotografi velikom energijom koju imaju na raspolaganju mogu privući naš pogled i usmjeriti naše misli ka sebi (Edmund, 469). Međutim, stječe se dojam da nije riječ o energiji fotografa nego o energiji skrivenoj u fotografiji kao umjetničkoj i estetskoj kategoriji koja privlači osobe sklone lijepome. A fotograf koji je poput lovca tragalac za ljepotom nastoji u formi fotografije ovjekovječiti ljepotu koja egzistira u svijetu kako bi je predočio pogledima drugih koji, također, tragaju za ljepotom i pobudio u njima plemenite emocije.

Umjetnička prezentacija nosi značenje estetskog akcentiranja na nekom važnom i upečatljivom događaju koji se dešava u određenom trenutku. Lijepa umjetnost poziva recipijenta na slijeđenje vremena svojom stvaralačkom sviješću. Bez sumnje, čovjekova stvaralačka ljepota predstavlja rekonstrukciju fenomena u prirodi i bilježenje dešavanja u vremenu. U skladu s tim, rekonstruiraju se odnosno reproduciraju se ili ponovno predstavljaju različiti oblici stvaralačke ljepote u značenju da kreator ljepote ljepotom obnavlja realni i objektivni svijet i time ispunjava dušu osobe sklone ljepoti i esteticima.

Ljepota – apsolutna ili relativna?

Kada se raspravlja o ishodištu ljepote, pojavljuje se i ovo pitanje: da li je ljepota apsolutna ili relativna, odnosno da li je ono što je lijepo lijepo po svojoj biti bez obzira na to da li čovjek spoznaje ljepotu toga ili ne? Drugim riječima, da li ljepota u lijepome doista predstavlja jednu egzistirajuću zbilju ili je to jedan simbolični odnos između onoga ko percipira i percipiranog? Tako imamo primjer velikog broja slučajeva kada je neka stvar ili neka osoba za jednog čovjeka izuzetno lijepa, dok je za drugog sasvim obična, štaviše ružna (Motahhari, 1367; Falsafe: 98).

Kada je o ljepoti riječ, treba raščlaniti dvije stvari:

1. ljepota po sebi i za sebe,
2. ljepota zbog nas.

Dakle, ljepota je realitet koji egzistira u vanjskome svijetu i donosi psihički mir čovjeku sklonom ljepoti. Ljepota cvijeća, drveća, šuma, planina, nebosvoda, horizonta, praskozorja, izlaska i zalaska Sunca i mnoštvo drugih lijepih prizora prirodnih ljepota postoje u ovom osjetilnom vidljivom svijetu. Čula vida, sluha, dodira, mirisa i okusa svako ponaosob spoznaje ljepotu namijenjenu njemu, odnosno, prema riječima prof. Motahharija, ono dobro, tj. ono lijepo u svakom čulu (Ibid.: 101).

Čovjek, ostvarujući odnos s osjetilnim ljepotama u prirodi, kao i duhovnim i intelektualnim ljepotama, može zagospodariti nad životom okrenutom tehnologiji koji dovodi do nihilizma i tako svoju dušu učiniti profinjenijom i suptilnijom. Čovjek kroz odnos s ljepotom spoznaje da Bog nije samo Stvaralac, Tvorac i Stvoritelj svijeta već da je Bog svijet stvorio lijepim: “koji sve savršeno stvara” (Kur’an, *Sağde*: 7) i ljepotu

učinio faktorom harmonije i sklada u čovjekovom biću kako bi se čovjek kretao stazom vlastito izabranog puta približavanja ka Njemu. Ljepota i sklad s jedne strane i privlačenje, ljubav, traganje, hvaljenje i kretanje s druge, sve su to zbilje u tijesnoj međusobnoj sprezi; to znači da, gdje postoji ljepota, tu se pojavljuje i jedna privlačna snaga. Lijepo je privlačno, a ljepota pokreće na reakciju koja vodi ka izricanju zahvale i svetosti (Motahharī, Ibid., 99–100).

Ljepota – jednopolna ili dvopolna?

Još jedno važno pitanje kada je o ljepoti riječ jeste da li je zbiljska ljepota jednopolna ili dvopolna? Pod ovim se misli da li je ljepota samo ekstrovertna zbilja očitovana u vanjskim pojavama ili je introvertna zbilja povezana s čovjekovom svijesću ili ljepota predstavlja i jedno i drugo? O ovome postoje tri teorije:

Prva teorija. Pod ljepotom se podrazumijeva jedan objektivni realitet koji je dopadljiv i ugodan čovjekovoj svijesti i čovjekova svijest ima samo ulogu primateljke tog realiteta. Čovjekova svijest, dakle, predstavlja ogledalo u kojem se reflektira ljepota.

Druga teorija. Ljepota predstavlja čovjekovu mentalnu i estetsku percepciju i poimanje objektivnih realiteta i fenomena i, ukoliko ne postoji takvo estetsko percipiranje, onda ne postoji ni ljepota. Prema ovoj teoriji, objektivni realiteti i fenomeni nisu lijepi nego se oni u estetskoj svijesti čovjeka doimaju lijepim, što može imati korijene u mnogim stvarima.

Treća teorija. Pod ljepotom se podrazumijeva jedna lijepa objektivna pojava koja se motrenjem ili užitkom ili posebnim osjećajem čovjekove svijesti poima kao ljepota. Prema ovoj teoriji objektivni realiteti i fenomeni su lijepi ali i čovjekova estetska svijest igra temeljnu ulogu u njihovu percipiranju (vidjeti: Ğa'farī, 11–14).

Ako je ljepota samo i jedino jedan objektivni realitet koji je dopadljiv i ugodan čovjekovoj svijesti i čovjekova svijest nema nikakvu drugu ulogu osim primateljke tog realiteta, čime je onda prouzrokovan užitek koji je produkt poimanja ljepote? Stječe se dojam da privlačnost i osjećaj užitka izazvan ljepotom jeste najjasniji dokaz činjenice da su ljepota i čovjekov mentalni sklop u odnosu koji nadilazi čisto refleksivni odnos svijesti. Kada se čovjek nađe pred nečim lijepim, on u izvjesnoj mjeri može protumačiti tu ljepotu kao i objasniti uzrok privlačnosti i utjecaja te ljepote na njegov mentalni sklop. Tumačeći i objašnjavajući uzroke

svog estetskog percipiranja, čovjek poseže za introvertnim sadržajima nutrine. Dakle, ne može se utvrditi da je ljepota samo ekstrovertna pojava u lijepim pojavnostima.

S druge strane, postoji mnoštvo duhovnih ljepota koje su oblikovane čovjekovim uzvišenim intelektualnim idealima i koje nemaju svoje objektivno fizičko očitovanje. Druga teorija negira objektivitet ljepote kao očitovanje lijepih pojavnosti. Ova teorija tretira ljepotu više s aspekta psihe nego li s estetskog. Ali, pitanje je zbog čega i šta je razlog da sve prirodne pojavnosti, emocije, motrenja, užici u doseganju ljepote ne pokreću čovjeka nego se samo posebni vidovi očitovanja čovjeku doimaju lijepim i ispunjavaju ga emocijama? Pitanje je, također, na koji način ljepota sama po sebi čovjeku predstavlja različita očitovanja i kvalitete pri čemu svako od tih očitovanja izaziva poseban užitak i dojam?

Ljepota – dvopolna zbilja

Valjano stajalište jeste da je ljepota zbilja koja je dvopolna – introvertna i ekstrovertna. To znači da lijepa očitovanja poput ostalih zbilja, kao prirodni fenomeni, predstavljaju realitet, bilo da čovjek egzistira, promatra ih i uživa u njima, bilo da ne egzistira. S druge strane, čovjek je onaj ko percipira ljepotu i u skladu s estetskim potencijalima potpada pod utjecaj vanjskih oblika ljepota. Stoga se može kazati da, s jedne strane sva umjetnička djela sadrže “nešto” zajedničko, tj. imaju “markirano svojstvo” koje ih na jedan poseban način čini vrijednim. S druge strane, treba analizirati razloge zbog kojih čovjeka privlače lijepe stvari i promotriti u čemu je suština estetskog percipiranja i poimanja (vidjeti: Shepard, 1377: 3–4).

Traganje za ljepotom trajan je i kontinuiran proces u čovjeku iznjedren iz njegove nutrine. U tom procesu faktori i elementi izvan čovjekova bića, vanjsko okruženje, imaju veliku ulogu u čovjekovu upotpunjavanju kao pokretačka snaga potaknuta unutarnjim vibracijama. “Estetski dragulj” skriven je u čovjekovu biću i njega treba uglačati. Čovjekov produhovljeni pogled treba izići iz sfere pojavnog motrenja stvari i zaroniti u njihovu suštinu u traganju za ljepotom skrivenom u njima. Allame Dža’fari zastupa stajalište o dvopolnosti zbilje ljepote i ljepotu posmatra kao objektivnu stvar ali i kao produkt čovjekova bića.

Dakle, ova teorija ljepotu poima kao dvostranu: neovisnu o čovjeku ali i povezanu s čovjekom.

Prema ovoj teoriji, ljepota ima realitet, bilo da čovjek egzistira u njoj ili ne, uživa u njoj ili ne. Pod ovim se podrazumijeva ekstrovertni aspekt ljepote koji postoji neovisno o čovjeku. S druge strane, jedino je čovjek taj koji, zahvaljujući svome intelektualno-mentalnom sklopu, percipira ljepotu i uživa u njoj, budući da nijedna životinja ne iskazuje nikakvu reakciju pred nečim lijepim. Pod ovim se podrazumijeva introvertni aspekt umjetnosti koji je povezan s čovjekovim bićem. Drugim riječima, ukoliko ne postoji čovjekovo jastvo sa svojim posebnim intelektualno-mentalnim sklopom, nikada se neće pojaviti ni osjećaj ljepote niti dojam koji ona izaziva. Dvopolnost ljepote dovodi do toga da se ona tumači kao relativna stvar stoga što s jedne strane postoje raznovrsna objektivna očitovanja. Primjera radi, ljepota jedne jednobojne ruže razlikuje se od bokora raznobojnih ruža. S druge strane, mentalni sklop kod ljudi nije jednoobrazan te svi ne percipiraju ljepotu na isti način.

Prvo: aspekti introvertnog pola ljepote

Unutarnji aspekt ljepote predstavlja osjećaj unutarnje ljepote pred očitovanjima ljepote vanjskoga svijeta. Introvertni pol čovjekova bića u komuniciranju s ljepotom sadrži tri osnovna aspekta:

1. Duboka svijest o egzistenciji i začudnost tokovima stvaranja koja se javlja osviještenom čovjeku nakon što iz njegova bića izrone osjećaji kao produkt čiste ispražnjenosti i svijesti o vlastitom nepostojanju.
2. Čovjekovo traganje za raznolikošću i promjenom, budući da njegov mentalni sklop biva zamoren gledanjem jednoobraznih prizora kao što su: lijepi natpisi, slikarska platna, plastično cvijeće. Međutim, lijep prirodni pejzaž poput cvijeća razasutog na širokom prostranstvu egzistencije koje živi svoj vlastiti život zadovoljava čovjekovu potrebu za promjenom.
3. Kompariranje uzvišenih intelektualnih ideala kao što su: pravednost, sloboda, disciplina, istinoljubivost, iskrenost, požrtvovanost i druga očitovanja čovjekova duha s ljepotom čije se ostvarenje u čovjekovu objektivnom životu naziva uzvišenom racionalnom ljepotom. Pod tim se podrazumijeva duhovna ljepota. Ako je, pak, riječ o osjetilnim kategorijama, onda se radi o čulnoj ljepoti pod kojom se podrazumijeva ljepota forme ili osjetilna ljepota. Ukoliko se ovi uzvišeni intelektualni duhovni

ideali odvoje od ljepote forme, onda će biti narušeno jedinstvo ravnoteže čovjekova života, odnosno vanjštine i unutarnje psihe.

Drugo: aspekti ekstrovertnog pola ljepote

Ekstrovertni pol ljepote u značenju egzistiranja lijepih pojava u vanjskome svijetu ima dva bitna aspekta:

1. Povezanost svijeta egzistencije i samoga čovjeka kao njegova dijela s Bogom i na tragu toga motrenje ne samo poretka egzistencije nego i motrenje racionalne ljepote i veličanstvenosti u svijetu stvaranja.
2. Kada se govori o ljepotama pojava, ljepota nastaje kao produkt komuniciranja čovjekove svijesti s jednom uopćenom cjelinom a ne s njenim dijelovima. Stoga nije ispravno raščlanjivati neku lijepu pojavu s ciljem analize ljepote koja egzistira u njoj jer, iako je cjelina sastavljena od dijelova, ipak kvalitet jedne cjeline nije produkt sažetka kvaliteta njezinih dijelova.²

Motreno pogledom estetike, veliki broj umjetničkih estetskih djela predstavljaju primjerak ili reprodukciju fenomena iz realnoga svijeta (Shepard, 1377: 7). S druge strane, umjetnici nastoje svoje emocije izraziti kroz stvaralačku ljepotu (Shepard, 1377: 33). Tolstoj u svome djelu koje tretira umjetnost predstavlja jednu jednostavnu teoriju, kazavši: “Umjetnost je ‘zaraženost’ emocijom i njeno raspršivanje”. Istinski umjetnik, dakle, izražava vlastite emocije, ali pokreće i estetske emocije drugih. Umjetnik svojim umjetničkim izražajem u recipijentima izaziva emociju koju je sam iskusio (Shepard, 1377: 37).

An Shepard iznosi zanimljiv stav o estetskim prikazima:

“Kritički prikazi muzičko djelo tretiraju kao govor emocija. Tako, nakon uvertire ispunjene smirenošću i radošću, muzika – malo-pomalo – poprima stanje gorčine i patnje i na koncu se završava kulminacijom bola i tuge. [...] Formalni kvaliteti i u drugim umjetnostima predstavljaju jedan od estetskih temelja koji joj daju vrijednost. [...] U vizualnim umjetnostima formalni kvaliteti mnogo su važniji od onoga što jedan obični posmatrač, na početku, može i pretpostaviti. [...] U vizualnim

² O introvertnom i ekstrovertnom polu ljepote konsultirano je stajalište allame Dža'iferija; vidjeti: Ğa'farī, Mohammad Taqī, *Zibāyī va honar az دیدگاه-e eslām*, str. 29 i dr.

umjetnostima formalne karakteristike obuhvataju ne samo ravnomjernost i proporcionalnost već i perspektivu. Ove karakteristike uglavnom su produkt spoja formi i linija” (Shepard, 1377: 67–70).

“Umjetnička ljepota” i “privučenost ljepotom” ima velikog utjecaja na trajnost ljudskih fenomena. Naravno, o ljepoti se ne može govoriti samo u odnosu na vanjštinu fenomena i odvojiti je od svijesti onoga ko je percipira, već estetski osjećaj predstavlja sažimanje lijepoga i traganja za ljepotom u jednoj formi mentalno-emocionalnog pretraživanja što porađa ljepotu. Premda ljepota poprima realitet u svijesti čovjeka, ipak ovaj realitet egzistira i u vanjskome svijetu, odnosno svijetu izvan svijesti recipijenta. Međutim, način percipiranja i način na koji svijest uspostavlja odnos s ljepotom te mentalno-emocionalni uvjeti osobe oblikuju proces poimanja ljepote i traganja za njom.

Promatrajući vanjsku ljepotu, recipijentova nutrina odaziva se snagom privučenosti i unutarnje čežnje. Čežnja i privučenost vanjskim realitetom u cilju reprodukcije unutarnjeg realiteta izaziva u osobi – recipijentu ljepote – proces, aktivirajuće privlačnosti i radosti. Na ovaj način, estetska kategorija krije se u koordiniranju između dvaju polova, u dinamici i kretanju vanjskoga i unutarnjega svijeta; u kreiranju ljepote i traganju za ljepotom. Ljepota je tvorevina vanjskog svijeta, ali je i traganje i poseban oblik izražaja potencijalnih sposobnosti i mogućnosti sadržanih u osobi koja traga za ljepotom i povezana je s unutarnjim svijetom takve osobe kao i njezinim duhovno-moralnim kontekstom. Stvarna umjetnost realizira se samo veličanstvenom spregom ovih dvaju svjetova.

U pojavnostima ljepote skriveni su posebna privlačnost i privlačenje; vanjsko privlačenje koje je faktor emocionalne privučenosti i unutarnje kulminacije. Profinjenost srca i mentalna pripremljenost nužni su u procesu unutarnjeg privlačenja kao uvertira za primanje poruke ljepote. Međutim, ovdje je potrebno naglasiti da, ukoliko se ovaj proces unutarnje kulminacije odvija bez božanske umjerenosti i upute, ne samo da neće polučiti rezultate, nego će i sklonost nutrine koja traga za ljepotom biti pokopana lažnim zadovoljstvom izazvanim vanjskom, prividnom ljepotom, čime će biti onemogućeno očitovanje duhovne ljepote u čovjeku. Drugim riječima, nutrina i srce tragatelja za ljepotom trebaju biti pripravnici za primanje poruke ljepote. Srce će prihvatiti poruku koju nosi ljepota onda kada je ovjenčano aureolom unutarnje ljepote i profinjenog privlačenja. Kada se kaže profinjenost srca, time

se misli na unutarnju pripravnost za uranjanje u ljepotu i profinjenost u iskazivanju te ljepote. Za ispravno gledanje treba pronicljiv pogled, za ispravno slušanje treba izvježbano uho. Za ispravno percipiranje ljepote nužni su profinjenost srca i pripravnost nutrine. Samo takav estetski pogled utisnut će neizbrisiv trag u čovjeku. Ukoliko u susretu s ljepotom čovjekova nutrina postane profinjena a zaborav i nemar budu izbrisani, samo tako bit će odnjevovana čovjekova urođena sposobnost privučenosti ljepotom i on će sve svoje emocije usmjeriti na ljepotu koju motri i koju želi spoznati.

Da rezimiramo, pod profinjenošću srca i pripravnošću čovjekova mentalnog sklopa i usmjeravanja njegovih emocija podrazumijeva se da srce i mentalni sklop tragatelja za ljepotom bez usiljenosti i izvještačenosti stupe na poprište privučenosti porukom koju nosi ljepota i da poprime njezin pozitivan utjecaj ■

Some Thoughts On Provenance of Beauty

Mohammadali Barzаноoni

Summary

In observing various manifestations and aspects of beauty, this paper attempts to provide an answer to the questions related to the essence of beauty; whether genuine beauty is but an outward reality manifested in external phenomena or an inward reality linked to man's awareness, or whether beauty entails either in respect of the afore-mentioned features; the paper also deals with a way man achieves a contact with God and the world of existence (Dasein) by observing beauty in the phenomenological world and inside himself. What is indispensable for a recipient to embrace the message contained in beauty? Only a spiritually awakened person will be able to sharpen his internal sight to distinguish between the genuine from false beauty, ie. between the material beauty on the one hand, and the eternal spiritual beauty whose provenance lies in the absolute beauty of God, on the other hand.

Key words: beauty, esthetics, double-pole reality, inward pole of beauty, outward pole of beauty ■

Literatura:

- Balxī, Ğalāloddīn Mohammad (1362), *Kolliyyāt-e Masnavī Ma'navī*, Pegāh, Tehrān
- Birdzeli, S. Monroe, Haspers, John (1376), *Tārīx va masā'el-e zibāyīšenāsī*, tarğome-ye Mohammad Sa'īd Hanāyī Kāšānī, Hormos, Tehrān
- Dānešvar; Sīmīn (1375), *Šenāxt va tahsīn-e honar*, Našr-e Siyāmak, Tehrān
- Durant, Will (1378), *Lezzāt-e falsafe*, tarğome-ye Abbās Zaryābxūyī, Šerket-e entešārāt-e 'elmī va farhangī, Tehrān
- Ğā'farī, Mohammad Taqī (1372), "Ğāygāh-e zibāyī dar falsafe-ye zandagī", *Nāme-ye farhangī*, šomare-ye 1, Tehrān
- Ğā'farī, Mohammad Taqī (bī tā), *Zibāyī va honar az dīdgāh-e eslāmī*, Ćāpxāne-ye Vezāret-e eršād-e eslāmī, Tehrān
- Feldman, Edmund, *Tanavvo'-e tağārob-e tağassomī*, tarğome-ye Parviz Marzabān, Tehrān
- Hanfling, Osvald (1377), Ćīsti-ye honar, tarğome-ye 'Alī Rāmīn, Hormos, Tehrān
- Qommī, 'Abbās (1389), *Kolliyyāt-e mafātīh al-ğenān*, Tashīh-e matn va tarğome Seyyed Mohammad Hosein Sağğād, Āvā-ye rahā, Tehrān
- Motahharī, Mortazā (1367), *Falsafe-ye axlāq*, Sadrā, Tehrān
- Motahharī, Mortazā (1373), *Fetrat*, Sadrā, Tehrān
- Motahharī, Mortazā (1371), *Ta'lim va tarbiyyat dar eslām*, Sadrā, Tehrān
- Motahharī, Mortazā, *Ensān dar Qor'ān*, Sadrā, Tehrān
- Motahharī, Mortazā (1367), *Takāmol-e eğtemā'i-ye ensān*, Sadrā, Tehrān
- Schopenhauer, Arthur (1357), *Honar va zibāyīšenāsī*, tarğome-ye Fo'ād Rūhānī, Entešārāt-e zaryāb, Tehrān.
- Shale, Felisin (1347), *Šenāxt-e zibāyī*, tarğome-ye 'Alī Akbar Bāmdād, Tahmūrī, Tehrān.
- Shepard, An (1377), *Mabāni-ye falsafe-ye honar*, tarğome-ye 'Alī Rāmīn, Šerket-e entešārāt-e 'elmī va farhangī, Tehrān.
- Tolstoj, Lav (1364) *Honar Ćīst*, tarğome-ye Kāve Dahgān, Amīr Kabīr, Tehrān.